

AGNIESZKA WRÓBEL-CHMIEL

Edukacja zawodowa skazanych szansą na lepszą przyszłość dla kobiet i mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności – Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój POWER

Vocational Education Condemned by Chance for a Better Future for Men and Women Serving Imprisonment – Operational Programme Knowledge Education Development POWER

Magister, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Katedra Pedagogiki Społecznej i Resocjalizacyjnej, Polska

Streszczenie

Edukacja zawodowa osób odbywających karę pozbawienia wolności stanowi jeden z podstawowych środków oddziaływania penitencjarnego. Nauczanie kursowe umożliwia skazanym zdobycie odpowiednich kwalifikacji zawodowych, które dają możliwość znalezienia pracy po opuszczeniu zakładu karnego i są czynnikiem zapobiegającym zjawisku recydywy. W artykule omówiono program edukacji zawodowej więźniów „POWER” oraz przedstawiono statystyki Centralnego Zarządu Służby Więziennej w Warszawie dotyczące edukacji osadzonych w ramach różnych form kształcenia.

Słowa kluczowe: edukacja zawodowa skazanych, program „POWER”, Rządowy Program Pracy Więźniów

Abstract

Professional education of sentenced people is a one of the fundamental method of penitentiary influence. Course teaching enables convicts to get an appropriate professional qualifications which give them the opportunity to find a job after serving a sentence and it is the preventing element to the recidivism occurrence. In this article there was discussed the professional education program for prisoners named „POWER” and there were presented the statistics of Central Board of Prison Service (Warsaw) which applies to prisoners' education within various forms of education.

Keywords: vocational education of convicts, „Power” Program, The Government’s Prison Work Program

Wstęp

Proces resocjalizacji osób odbywających karę pozbawienia wolności obejmuje trzy zasadnicze obszary: opiekę, wychowanie i terapię. Jednym z elementów wychowania więźniów określanych w polskim prawie penitencjarnym jako

środek oddziaływania penitencjarnego jest edukacja. Specyfikę działań edukacyjnych ze skazanymi określają przepisy zawarte w Kodeksie karnym wykonawczym oraz rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 28 listopada 2016 r. w sprawie sposobu i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych i aresztach śledczych. Zgodnie z § 2 ww. rozporządzenia w zakładach karnych i aresztach śledczych prowadzi się nauczanie osadzonych w celu zapewnienia im możliwości uzyskania wykształcenia podstawowego i gimnazjalnego oraz zdobycia wiedzy ogólnej i kwalifikacji zawodowych (Rozporządzenie, 2016, par. 2.1). Cele te realizuje się w szkołach i centrach kształcenia ustawicznego, które znajdują się przy jednostkach penitencjarnych, a także w formie kursów, kursów kompetencji ogólnych, kursów umiejętności zawodowych lub kwalifikacyjnych kursów zawodowych.

Skazani, którzy spełniają ogólnie obowiązujące wymagania w oświacie publicznej, zachowują się poprawnie oraz nie zagrażają bezpieczeństwu innych osób, mogą uczęszczać za zgodą dyrektora zakładu karnego do szkół poza terenem więzienia, a nawet studiować na wyższych uczelniach (Ustawa, 1997, art. 131, par. 1–2). Przykładem tego typu inicjatywy edukacyjnej był nowatorski i eksperymentalny projekt realizowany w latach 2013–2016 przez Katedrę Psychoprofilaktyki Społecznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego na mocy porozumienia z Okręgowym Inspektoratem Służby Więziennej w Lublinie. Zakładał on podjęcie przez grupę 36 osadzonych studiów wyższych I stopnia na dwóch kierunkach: praca socjalna o specjalności streetworking (Areszt Śledczy w Lublinie) oraz informatyka (Zakład Karny w Opolu Lubelskim). Zajęcia na pierwszym roku odbywały się na terenie jednostek penitencjarnych, a na dwóch kolejnych latach realizowane były w trybie grupy półotwartej na uniwersytecie. Studia z uzyskaniem dyplomu licencjackiego ukończyło 18 skazanych. Pozostali zrezygnowali w trakcie studiów, zakończyli odbywanie kary pozbawienia wolności, kilka osób wzięło urlopy dziekańskie bądź kontynuuje naukę na niższych latach, korzystając z indywidualnej organizacji studiów (KUL, 2013).

Analizując proces niedostosowania społecznego osób skazanych na karę pozbawienia wolności, jednym z bardzo widocznych symptomów wykołajenia jest zachwianie procesu edukacji: liczne niepowodzenia szkolne, absencja szkolna, a nawet porzucenie nauki już na poziomie szkoły podstawowej czy też gimnazjalnej (Siemionow, 2016, s. 254). Zdecydowana większość niedostosowanych społecznie to osoby, które cechowały na różnym etapie edukacji szkolnej: negatywnizm szkolny, brak aspiracji edukacyjnych i chęci zdobywania zawodu, bierność poznawcza i bardzo wąski obszar zainteresowań, niechęć do pracy umysłowej (Szecówka, 2007, s. 250). Istnieje zatem wysoce uzasadniona potrzeba prowadzenia nauczania wśród osób skazanych. Jak podkreśla Widelak (2008, s. 285), wynika ona z kilku przesłanek. Po pierwsze, wielu skazanych nie posiada nawet wykształcenia podstawowego, co zamyka im drogę do zdobycia

w przyszłości odpowiedniego zawodu – najczęściej dotyczy to młodocianych i recydywistów. Po drugie, zdobycie i uzupełnienie wykształcenia daje duże szanse na skuteczną readaptację społeczną. Po trzecie, nauka poprzez organizację czasu skazanym zmniejsza dolegliwości kary.

W odniesieniu do tak specyficznej grupy jak osoby odbywające karę pozbawienia wolności pojęcie edukacji najczęściej występuje w połączeniu z drugim bardzo istotnym środkiem oddziaływania penitencjarnego, jakim jest praca. Brak odpowiedniego wykształcenia i posiadania konkretnego zawodu w dużym stopniu pozbawia człowieka możliwości zdobycia i utrzymania pracy, a co się z tym wiąże – również środków na swoje utrzymanie (Góra, 2012, s. 371). W przypadku znacznej grupy skazanych brak pracy staje się jednym z istotnych czynników podjęcia działalności przestępczej oraz zjawiska recydywy. W związku z tym w edukacji więźniów szczególny nacisk kładzie się na kształcenie zawodowe z uwzględnieniem aktualnych trendów na rynku pracy.

Osoby skazane jako odbiorcy kwalifikacyjnych kursów zawodowych – Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój „POWER”

Współczesna rzeczywistość niesie ze sobą dynamiczne zmiany na rynku pracy, rozwój technologiczny, nowe idee oraz inne procesy modernizacyjne, które stwarzają konieczność uczenia się przez całe życie, uzupełniania wiedzy, rozwijania nowych i udoskonalania już posiadanych kompetencji. Szansą dla osób, które chcą się przekwalifikować, uzupełnić wykształcenie i rozwijać swoją karierę zawodową, są kwalifikacyjne kursy zawodowe. Wśród takich osób dość liczną grupę stanowią kobiety i mężczyźni odbywający karę pozbawienia wolności. Z myślą o tej grupie odbiorców stworzono projekt pn. „Podniesienie kwalifikacji zawodowych więźniów w celu ich powrotu na rynek pracy po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności” realizowany przez więzennictwo w latach 2014–2020 w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój „POWER”.

Głównym celem projektu jest wzrost aktywności zawodowej i społecznej skazanych oraz zwiększenie ich szans na zatrudnienie, a przez to również wyjście z obszaru szczególnie zagrożonego wykluczeniem społecznym. Udział w projekcie ma wyposażyć więźniów w atrakcyjne i poszukiwane na rynku pracy umiejętności zawodowe pozwalające znaleźć pracę dającą odpowiednią gratyfikację finansową oraz takie umiejętności społeczne, jak umiejętność autoprezentacji i odpowiedniego przygotowania się do rozmów kwalifikacyjnych, racjonalnego gospodarowania czasem wolnym, radzenia sobie z negatywnymi emocjami (Służba Więzienna, 2014).

Projekt stanowi uzupełnienie Rządowego Programu Pracy Więźniów, a ponadto jest spójny z lokalnymi potrzebami rynków pracy oraz występującymi w ich obrębie deficytami zawodowymi. Osoby pozbawione wolności są zatem

kształcone w zakresie zawodów ogólnobudowlanych, gastronomicznych, obsługi wózków widłowych, opiekuna osoby niepełnosprawnej, fryzjera, szwacza, spawacza, florysty. Zgodnie z założeniami projektu „POWER” ok. 56% absolwentów kursów podejmie zatrudnienie już w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności. Praca ta będzie miała charakter zarówno odpłatny na rzecz kontrahentów zewnętrznych, jak i nieodpłatny na rzecz samorządów terytorialnych. Część skazanych będzie przygotowywana do podjęcia pracy w powstających przy jednostkach penitencjarnych halach produkcyjnych.

Wspomniany powyżej Rządowy Program Pracy Więźniów, przygotowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości i Centralny Zarząd Służby Więziennej w Warszawie, obejmuje trzy filary: 1) budowa 40 hal produkcyjnych przy zakładach karnych i aresztach śledczych; 2) rozszerzenie zakresu możliwości nieodpłatnej pracy więźniów na rzecz samorządów; 3) ulgi dla przedsiębiorców zatrudniających więźniów. Szczególne znaczenie wydaje się mieć pierwszy z trzech wymienionych filarów, a mianowicie projekt budowy 40 hal przemysłowych przy wybranych jednostkach penitencjarnych, ponieważ wiąże się on z rozszerzeniem możliwości zatrudnienia osadzonych odbywających karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego. Jest to specyficzna kategoria osadzonych, która ze względu na warunki odbywania kary stanowi najmniejszy odsetek wśród wszystkich pracujących więźniów. Powstanie hal produkcyjnych na terenie zakładów karnych i aresztów śledczych jest szansą na zmianę tej sytuacji i zapewnienie pracy skazanym wiele lat przebywającym w izolacji (Wróbel-Chmiel, 2017, s. 73).

Udział skazanych w projekcie „POWER” oparty jest na zasadzie dobrowolności, a ponadto konieczne jest spełnienie kilku dodatkowych kryteriów: posiadania nieodległego, maksymalnie 2-letniego terminu końca odbywania kary pozbawienia wolności lub nabycia uprawnień do starania się o warunkowego przedterminowe zwolnienie z pozostałej części kary oraz posiadanie pozytywnej opinii Komisji Penitencjarnej (Komisja Penitencyjna jest wewnętrznym organem kolegialnym zakładu karnego odpowiedzialnym m.in. za kwalifikowanie skazanych do nauczania w szkołach i na kursach). Ponadto warunkiem dyskwalifikującym kandydata do udziału w projekcie jest posiadanie prawa do pobierania po opuszczeniu więzienia renty lub emerytury (Służba Więzienna, 2014).

W tabelach 1–2 zaprezentowano dane statystyczne Centralnego Zarządu Służby Więziennej w Warszawie obrazujące odsetek skazanych objętych różnymi formami nauczania w szkołach przywięziennych i pozawięziennych, ze zwróceniem uwagi na nauczanie kursowe osadzonych.

Tabela 1. Osadzeni objęci nauczaniem w szkołach przywieszonych i pozawieszonych

Forma nauczania	Rok szkolny 2015/2016		Rok szkolny 2016/2017	
	N	%	N	%
Szkoły podstawowe	9	0,2	0	0,2
Gimnazja	246	5,9	154	5,9
Szkoły policealne	78	1,9	63	1,9
Licea ogólnokształcące	1407	33,6	1287	33,6
Szkoły wyższe	48	1,1	17	1,1
Kwalifikacyjne kursy zawodowe	2399	57,3	2809	57,3
Ogółem	4187	100	4330	100

Uwaga! Wskaźnik procentowy oznacza stosunek do populacji skazanych objętych nauczaniem
 Źródło: www.sw.gov.pl; wskaźniki procentowe: obliczenia własne.

Z danych zawartych w tabeli 1 wynika, że największą popularnością wśród skazanych cieszy się nauczanie kursowe. Ponadto porównując rok szkolny 2015/2016 oraz 2016/2017, odnotowano wzrost liczby więźniów uczestniczących w kwalifikacyjnych kursach zawodowych o 7,6%. Blisko 1/3 skazanych angażuje się w uzupełnienie wykształcenia na poziomie średnim, w liceach ogólnokształcących. Pomimo iż obserwujemy tendencję spadkową, w dalszym ciągu odsetek osadzonych zainteresowanych tą formą kształcenia jest zaskakująco wysoki (rok szkolny 2015/2016 – 33,6%; rok szkolny 2016/2017 – 29,7%).

Tabela 2. Osadzeni objęci nauczaniem kursowym

Wyszczególnienie	Rok 2016	Rok 2017
Liczba kursów	603	1162
Liczba skazanych objętych nauczaniem kursowym	6352	13 304
Liczba absolwentów kursów	6195	12 897

Źródło: www.sw.gov.pl.

Porównując rok 2016 i 2017, możemy zauważyć znaczny, blisko dwukrotny wzrost liczby kwalifikacyjnych kursów zawodowych organizowanych przez Służbę Więzienną (tab. 2). Prawdopodobnie jest to związane z wdrażaniem na coraz większą skalę założeń programu „POWER”. Wysoce zadowalająca jest również liczba absolwentów kursów przy zestawieniu jej z liczbą więźniów podejmujących tę formę poszerzania kwalifikacji zawodowych. Okazuje się bowiem, że zarówno w roku 2016, jak i w roku 2017 ok. 97% osadzonych rozpoczynających nauczanie kursowe w pełni je ukończyło, uzyskując stosowne kwalifikacje zawodowe.

Podsumowanie

Osoby odbywające karę pozbawienia wolności to kobiety i mężczyźni z różnych środowisk, bardzo często wysoce zdemoralizowanych i cechujących się licznymi brakami edukacyjnymi. *Gros* z nich zakończyło nauczanie na etapie

podstawowym lub gimnazjalnym, przez co nie posiada żadnych kwalifikacji zawodowych. Szansą dla tej specyficznej grupy społecznej są kwalifikacyjne kursy zawodowe, które stanowią nową pozaszkolną formę kształcenia ustawicznego. Umożliwiają one bowiem w dość krótkim czasie uzyskanie lub uzupełnienie kwalifikacji w danym zawodzie poprzez udział w sesjach szkoleniowo-aktywizacyjnych oraz przystąpienie i pozytywne zaliczenie egzaminu końcowego.

Ogromnymi walorami edukacji więźniów są, oprócz rozwoju zdolności i umiejętności zawodowych, pozytywna organizacja czasu wolnego, przeciwdziałanie zachowaniom antyspołecznym, a w dalszej perspektywie czasowej również zwiększenie szans na znalezienie pracy i zapobieganie zjawisku recydywy. W związku z tym bardzo ważną inicjatywą penitencjarną jest omówiony w niniejszym artykule Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój „POWER” będący ogólnopolskim projektem edukacji zawodowej więźniów pozwalającym na zatrudnienie już w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności. Przytoczone dane statystyczne Centralnego Zarządu Służby Więziennej w Warszawie sugerują, że wzrasta zainteresowanie skazanych uczestnictwem w kursach zawodowych, w związku z czym organizacja i rozwijanie tej formy nauczania powinny być kontynuowane przez personel więzienny jako dobra praktyka penitencjarna.

Literatura

- Góra, P. (2012). Edukacja osób pozbawionych wolności jako istotny element procesu resocjalizacji. W: N. Majchrzak, N. Stanik, A. Zduniak (red.), *Podmiotowość w edukacji wobec odmienności kulturowych oraz społecznych różnicowań* (s. 365–375). Poznań: Wyd. WSB.
- KUL. Pobrane z: http://www.kul.pl/studia-dla-skazanych-przebywajacych-w-zakladach-karnych,art_45067.html (3.08.2018).
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 28.11.2016 w sprawie sposobu i trybu prowadzenia nauczania w zakładach karnych i aresztach śledczych. Dz.U. 2016, poz. 2004.
- Siemionow, J. (2016). Resocjalizacja przez naukę. W: M. Ciosek, B. Pastwa-Wojciechowska (red.), *Psychologia penitencjarna* (s. 254–265). Warszawa: PWN.
- SW. Pobrane z: <https://www.sw.gov.pl/strona/power-2014-2020> (10.08.2018).
- SW. Pobrane z: <https://sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna> (31.08.2018).
- Szczółka, A. (2008). Kształcenie resocjalizujące. W: J.M. Stanik, B. Urban (red.), *Resocjalizacja* (s. 249–277). T. 1. Warszawa: PWN.
- Ustawa z 6.06.1997 – Kodeks karny wykonawczy. Dz.U. 1997, nr 90, poz. 557, z późn. zm.
- Widelak, D. (2008). Kształcenie osadzonych w polskiej praktyce penitencjarnej. W: Z. Jasiński, A. Kurek (red.), *W dziewięćdziesięciolecie polskiego więziennictwa. Księga Jubileuszowa* (s. 261–288). Opole: Wyd. UO.
- Wrobel-Chmiel, A. (2017). Praca w warunkach izolacji więziennej a poczucie sensu życia skazanych odbywających kary długoterminowe. *Probacja*, 1, 69–89.